

Torbjørn L. Knutsen

Teoretiske utfordringer til studiet av internasjonal politik etter den kolde krig¹

I 1990-årene er studiet av internasjonal politik preget av en opprivende ny fagdebatt. Denne er nøret av to faglige utfordringer. For det første har den kolde krigs slutt forårsaket store politiske endringer i verden, og tvunget frem spørsmålet om hva studiet av internasjonal politik nu bør legge under lupen. For det andre er de teorier og tilnæringsmåter som faget tradisjonelt har bygget på, utsatt for en hård, "postmoderne" kritikk. Spørsmålet om hva som nu skal være fagets fokus er dermed ledsaget av spørsmålet om hvordan internasjonale forhold bør studeres. Med utgangspunkt i fagets tre tradisjonelt dominerende fagposisjoner (Realismen, Rasjonalismen og Revolusjonismen) presenteres her skissen til en fjerde, utfordrende tilnæringsmåte ("Økologismen"); dernest drøftes hovedpunktene i den postmoderne utfordring som nu ryster faget; og endelig drøftes noen av de mest konstruktive følger av fagets krise: en dypere og mer solid (og humanistisk?) historisk forankring.

Den internasjonale politiske arena mangler en suveren myndighet - og skiller seg ved dette fra politisk adferd innen ordnede stater. Dette betyr ikke at internasjonal politik er kaotisk; det betyr heller ikke at studiet av internasjonal politik utelukkende fokuserer på suverene stater og på deres militære makt. Internasjonal politik innebærer politisk samhandling mellom en rekke internasjonale aktører - land, regjeringer, flernasjonale firmaer og internasjonale og overnasjonale organisasjoner.

Et av problemene i studiet av internasjonal politik er at forskjellige forfattere betoner forskjellige internasjonale aktører, og forklarer internasjonal samhandling på ulikt vis. Martin Wight forsøkte allerede i 1950-årene å rydde opp i fagets mange argumenter og tilnærminger. Dette gjorde han ved å skille mellom tre tilnæringsmåter som han kalte "Realismen," "Rasjonalismen" og "Revolusjonismen". Selv om det siden har vært gjort mange forsøk på å finne andre måter å systematisere fagets tilnæringsmåter på,² er Wights tredeling blitt det mest alminnelige utgangspunkt for studiet av internasjonal politik (Viotti og Kauppi, 1987; Wight, 1991).

Den kolde krigs slutt er ledsaget av en opprivende faglig diskusjon om hvilke begrep og teorier som er best tilpasset verdens nye politiske landskap. Realismen fortonet seg for mange som upassende i en verden preget av økende økonomisk gjensidighet. Og Revolusjonismen ble fremstilt som døende etter Sovjetunionens sammenbrudd (Fukuyama, 1989). Rasjonalismens idealer - den frie markedsøkonomi og det liberale politiske system - ble hurtig fremstilt som seierherrer på den kolde krigs slagmark. Men denne forestilling sto ikke lenge uimotsagt. Den ble hurtig innhentet av en ny, uoversiktlig verdens(u)orden; et *panoptikon* av gamle og nye konflikter og kriser - av økonomisk integrasjon og føderasjoners oppløsning, av data-revolusjon og etnisk selvhevdelse, av globalisering og nasjonalistisk vold, av folkevandringer og forurensing. "Rasjonalismen" syntes med ett naiv i en verden hvor Berlinmuren

Torbjørn L. Knutsen

Teoretiske utfordringer til studiet av internasjonal politik etter den kolde krig¹

I 1990-årene er studiet av internasjonal politik preget av en opprivende ny fagdebatt. Denne er nøret av to faglige utfordringer. For det første har den kolde krigs slutt forårsaket store politiske endringer i verden, og tvunget frem spørsmålet om hva studiet av internasjonal politik nu bør legge under lupen. For det andre er de teorier og tilnærmingssmåter som faget tradisjonelt har bygget på, utsatt for en hård, "postmoderne" kritikk. Spørsmålet om hva som nu skal være fagets fokus er dermed ledsaget av spørsmålet om hvordan internasjonale forhold bør studeres. Med utgangspunkt i fagets tre tradisjonelt dominerende fagposisjoner (Realismen, Rasjonalismen og Revolusjonismen) presenteres her skissen til en fjerde, utfordrende tilnærmingssmåte ("Økologismen"); dernest drøftes hovedpunktene i den postmoderne utfordring som nu ryster faget; og endelig drøftes noen av de mest konstruktive følger av fagets krise: en dypere og mer solid (og humanistisk?) historisk forankring.

Den internasjonale politiske arena mangler en suveren myndighet - og skiller seg ved dette fra politisk adferd innen ordnede stater. Dette betyr ikke at internasjonal politik er kaotisk; det betyr heller ikke at studiet av internasjonal politik utelukkende fokuserer på suverene stater og på deres militære makt. Internasjonal politik innebærer politisk samhandling mellom en rekke internasjonale aktører - land, regjeringer, flernasjonale firmaer og internasjonale og overnasjonale organisasjoner.

Et av problemene i studiet av internasjonal politik er at forskjellige forfattere betoner forskjellige internasjonale aktører, og forklarer internasjonal samhandling på ulikt vis. Martin Wight forsøkte allerede i 1950-årene å rydde opp i fagets mange argumenter og tilnærminger. Dette gjorde han ved å skille mellom tre tilnærmingssmåter som han kalte "Realismen," "Rasjonalismen" og "Revolusjonismen". Selv om det siden har vært gjort mange forsøk på å finne andre måter å systematisere fagets tilnærmingssmåter på,² er Wights tredeling blitt det mest alminnelige utgangspunkt for studiet av internasjonal politik (Viotti og Kauppi, 1987; Wight, 1991).

Den kolde krigs slutt er ledsaget av en opprivende faglig diskusjon om hvilke begrep og teorier som er best tilpasset verdens nye politiske landskap. Realismen fortonet seg for mange som upassende i en verden preget av økende økonomisk gjensidighet. Og Revolusjonismen ble fremstilt som døende etter Sovjetunionens sammenbrudd (Fukuyama, 1989). Rasjonalismens idealer - den frie markedsøkonomi og det liberale politiske system - ble hurtig fremstilt som seierherrer på den kolde krigs slagmark. Men denne forestilling sto ikke lenge uimotsagt. Den ble hurtig innhentet av en ny, uoversiktlig verdens(u)orden; et *panoptikon* av gamle og nye konflikter og kriser - av økonomisk integrasjon og føderasjoners oppløsning, av data-revolusjon og etnisk selvhevdelse, av globalisering og nasjonalistisk vold, av folkevandringer og forurensing. "Rasjonalismen" syntes med ett naiv i en verden hvor Berlinmuren

ble erstattet av økonomisk sjalusi og etnisk vold. Forvirringen økte da nye, postmoderne perspektiver begynte å angripe fagets tradisjonelle diskurs (Der-Derian og Shapiro, 1988) og å trekke "marginaliserte" synsmåter frem i lyset (Ashley og Walker, 1990).

Denne artikkel drøfter noen av de emner og argumenter der har utfordret studiet av internasjonal politik etter den kolde krig. Den tar ikke opp utviklinger innenfor forskning (Nicholson, 1991) som synes å fortsette ufortrødent etter den kolde krigs slutt; den fokuserer isteden på de nye argumenter der er tilført faget de siste årene. Den betoner økologiske og historiske momenter; den fokuserer særlig på den "tredje fagdebatt" som nu utfordrer de tradisjonelle posisjonene i studiet av internasjonal politik.

De tre tradisjonelle fagposisjoner

Før denne debatt går nærmere etter i sømmene, er det nyttig å ta en hurtig vareopptelling. For selv om studiet av internasjonal politik kan fortone seg som medtatt og frynsete, så er det uklokt å omfavne de første og beste alternativ der tilbys. Det er nødvendig å se hva slags teoretiske gevanter som finnes i fagets garderobe før vi, i desperasjon over ikke å ha et eneste plagg som passer, ifører oss de siste intellektuelle moter fra Paris.

Før "syndfloden" av 1989 (Ash, 1990) var det vanlig å ordne studiet av internasjonal politik i lys av Wights tre fagposisjoner: den Realistiske, den Rasjonalistiske og den Revolusjonære.³ Hver av disse gir klare og faste kriterier for fagets analyseenheter, analysenivå, variable, emner og verdier. Den enkelte fagposisjon identifiseres først og fremst i henhold til de *enheter* den fremhever som sentrale internasjonale aktører og det *analysenivå* som disse aktørene befinner seg på. Realismen ser territorialstaten som den fremtredende analyse-enhet; staten sees på som den sentrale aktør i internasjonal politik, og analyse av internasjonale forhold foregår fortrinnsvis på (inter)statsnivå. Rasjonalismen ser det fornuftige menneske som den fremtredende analyseenhet; det er det rasjonelle individ som er den handlende aktør i Rasjonalismens beskrivelse av politik; analyse av internasjonale forhold foregår fortrinnsvis på (inter)individnivå. Revolusjonismen har det globale økonomiske system som sin fremste analyseenhet; dette system består av rike, utbytende aktører (klasser eller land) på den ene siden og fattige og undertrykte aktører (klasser eller land) på den andre; analyse av internasjonale forhold går alltid ut fra hvilken posisjon som de handlende aktører innehar i verdensøkonomien.

Videre kjennes den enkelte fagposisjon ut fra de *variabler* den benytter i forklaringer på internasjonal samhandling og på de *emner* eller problemstillinger som den tok opp. Realismen konsentrerer seg om makt-variable, og er særlig opptatt av emner som angår konflikt og krig. Rasjonalismen tar utgangspunkt i menneskets rasjonelle forhandlingsadferd og er mest opptatt av emner som berører forutsetningene for likevekt, konsensus og fred. Revolusjonismen tar utgangspunkt i verdensøkonomiens natur og er opptatt av hvordan dennes virkemåte disponerer de enkelte land og klasser til å opptre på bestemte, system-avhengige måter.

Endelig (men i mindre grad) gjenkjennes den enkelte fagposisjon på de *verdiene* som informerte dens syn på internasjonal samhandling. Realismen trekker i stor grad på tankegods fra en konservativ verditradisjon. Rasjonalismen er informert av en liberal idetradisjon. Den revolusjonære tilnæringsmåte er informert av en (venstre-) radikal teoritradisjon.

Gjennom 1980-årene var studiet av internasjonal politik preget av tre fagposisjoner som er oppsummert i figur 1, nedenfor.

Figur 1. Tre fagposisjoner i studiet av internasjonal politik

	Fremste analyse-enhet	analyse nivå	nøkkel-variable	(hoved-) emne, fokus	verdi tradisjon
REALISMEN	territorial-staten nivå	(inter-) stats-	militær makt	konflikt, krig maktbalanse	konservervatismen
RASJONALISMEN	det rasjonelle menneske	individ-nivå	rasjonell forhandling, kompromiss	samarbeide, interesse-harmoni	liberalismen
REVOLUSJONISMEN	den kapitalistiske verdens-økonomi	verdens-system-nivå	strukturell makt	utvikling øk. vekst & politisk uavhengighet	radikalismen

På 1990-tallet har studiet av internasjonal politik vært preget av fragmentering og forvirring. Dette er delvis en avspeiling av de enorme endringer som har preget verdenspolitikken i de siste ti år eller så (Simensen og Tågil; Bjøl et al., 1992). Den kolde krigs slutt innebar en sanering av statsvitenskapens tilvante verdensbilde. De to dominerende supermaktene ruver ikke lenger i horisonten. Og selv om verdens stormakter dominerer internasjonal politik, så må studiet av internasjonal politik nu også ta hensyn til flere aktører og flere fagområder enn tidligere - flere stater på den ene siden, og flere ikke-statlige aktører på den andre.

Denne utvikling har særlig gått utover Realismen. Dens tradisjonelle fokus på sikkerhetspolitikk og på supermaktens rustningskappløp er blitt utvidet for å romme diskusjoner om spredning av atomvåpen - diskusjoner som involverer Irak, Iran, Israel, Nord-Korea, Pakistan, Sør-Afrika og flere andre land som har eller er nær ved å utvikle atomvåpen. Dens gamle fokus på geostrategi er utvannet av geo-økonomiske hensyn. Selve sikkerhets-begrepet er blitt kraftig utvidet; det omfatter ikke lenger bare militære hensyn, men også diskusjoner av befolkningsvekst, folkevandringer, arbeidsløshet, rasisme, nasjonalisme, narkotikatraffikk og økologiske problemstillinger....⁴

Den kolde krigs slutt brakte en rekke utfordrende spørsmål frem i lyset. Flere forfattere hevder at studiet av internasjonal politik i større grad må inkludere analyser av geo-økonomiske og av økologiske emner. Mange statsvitere har gått utover samfunnsvitenskapens tradisjonelle rammer og inkludert biokjemi-

ske og biologiske argumenter i sine analyser. Biologer har, på sin side, importert flere samfunnsvitenskapelige termer og forestillinger - ideene om kommunikasjon, identitet og tilpassing har for eksempel fått større innpass i studiet av biologi.⁵

En fjerde fagposisjon

Økologiske hensyn og problemstillinger har for lenge siden fått innpass i samfunnsvitenskapene. Skillet mellom de biologiske og de sosiale vitenskaper brytes ned. Statsvitere betoner i økende grad at mennesket er et biologisk vesen som lever både i naturen og i samfunnet. De fremhever en tilnærmingstype hvor analyseenhetene ikke lenger er det menneskeskapte samfunn men dets biologiske kontekst. De fokuserer på biosfæren - det tynne, skjøre lag med vann og luft som omgir vår planet og som alt samfunnsliv finner sted innenfor. Dette utgangspunktet utfordrer våre videnskapers tradisjonelle skille mellom natur og samfunn; mellom organisk og anorganisk materie. Stone (1974) hevder at den økologiske krise gjør det nødvendig å behandle trær og andre deler av naturen som juridiske subjekter. Singer (1975), Regan (1975) og andre mener at dyr har rettigheter på linje med mennesker. Næss (1991: 27) har lenge undret på om det ikke er på tide å bryte med Descartes' dualisme sjel/legeme, ånd/materie.

I denne utvikling ligger kimen til et utfordrende alternativ til de tre tradisjonelle fagposisjoner som i senere år har dominert studiet av internasjonal politikk. Den danner utgangspunktet til en posisjon som kan kalles "det økologiske paradigme". Kanskje vil dette paradigmet, som vi foreløpig kun aner konturene av, hurtig manifestere seg som en ny, eksistensberettiget fagposisjon i studiet av internasjonal politikk. Enkelte av fagets forfattere betoner allerede at mennesket er et biologisk vesen som lever i en dobbel kontekst - i naturen og i samfunnet - og som i kraft av sine virksomheter har påvirket begge.⁶ De påpeker at livet på jorden har utviklet seg over millioner av år og at det alltid har vært en del av planetens fysiske og kjemiske miljø. De fremholder at menneskene ikke bare har påvirket dette naturlige miljøet, men at de har omdannet det. Menneskene har gjennom sitt produktive liv grepet inn i naturens biologiske prosesser og skapt særegne habitat - stater, imperier og sivilisasjoner - som menneskelagde lommer i naturen.

Analysenivået til denne fjerde, økologiske fagposisjon er, til syvende og sist, hele vårt univers; det er vårt nære planetsystem med solen som midtpunkt. Solen er ikke bare dette systemets geometriske sentrum p.g.a. av sin gravitasjon; solen er også dets ultimate energikilde. Det er solen som avgir den energi (i form av lys og varme) som driver biosfærens grunnleggende fotosyntetiske prosesser.

Nøkkelvariablene i denne fagposisjonen er nært forbundet med begrepet "energi" og med de ressurser som forbrukes og omdannes i biosfæren. Det kan vise seg at denne fagposisjonens viktigste begrep er naturens "karbonsyklus". Kort fortalt er dette et evinnelig stoffskifte som omfatter to kjemiske prosesser: planter fotosyntese på den ene siden og dyrs respirasjon på den

andre. Grønne planter tar inn karbondioksid (CO_2) og gjennom en fotosyntetisk prosess spalter de denne til karbon og ilt. Karbon bearbeides videre i planten mens ilt frigjøres til luften. Dyr og mennesker forbruker ilt gjennom sitt åndedrett: de puster inn ilt og puster ut CO_2 som i sin tur nyttegjøres av planter... Fotosyntese tar inn CO_2 og slipper ut ilt; respirasjon tar inn ilt og slipper ut CO_2 .

Hovedemnene til denne fjerde fagposisjon er forbundet med tilgang på og bruk av energi og ressurser; med ressursfordeling og med forholdet mellom tilgang på og forbruk av grunnleggende ressurser. I dens fokus ligger forestillingen om at menneskeheten forbruker og omdanner jordens naturgitte ressurser. Og dette gjør den i et tempo som etterhvert er blitt så høyt at det stilles spørsmål om naturen kan fornye dem. Til denne fagposisjonen hører påstanden om at menneskets forbruk tilfører jorden mere avfall enn den kan ta opp i seg. Og heri ligger tre av denne fagposisjons klareste foki: utarming, forurensing og befolkningsvekst. Det er ikke kun menneskehetens forbruk som truer med å utarme jordens ressurser og å forurense dens biosfære; verdens vedvarende befolkningsvekst gjør denne trusselen til et akutt problem. I dag er det anslagsvis 5.5 milliarder mennesker på jorden; rundt år 2025 vil det være minst 8, kanskje 10, milliarder. Dobbelt så mange mennesker vil trenge dobbelt så mange ressurser.

Utarming, forurensing og befolkningsvekst nevnes i dag blant våre fremste verdenspolitiske problemer, og de kan forståes i lys av den økologiske fagposisjon. Et mulig utgangspunkt for å diskutere disse problemer er forskjellene i vekstrater og de forskyvningene i demografiske, økologiske og økonomiske press som dette fører med seg. Om lag 95 pct. av verdens befolkningsøkning finner sted i verdens fattigste land; her består befolkningen av stadig flere barn og ungdom. I den rikeste del av verden derimot, fødes det knapt barn nok til å opprettholde innbyggertallet; her står befolkningstallet så godt som stille (i enkelte land går det sogar tilbake). I de fattige deler av verden går gjennomsnittsalderen stadig ned; i de rike går gjennomsnittsalderen stadig opp. Hva vil skje med Afrika, som i dag knapt kan fø sine 680 millioner, når innbyggertallet nærmer seg 1.6 milliarder rundt år 2025? Hva vil skje i Europa når den pensjonerte delen av befolkningen øker mens den yrkesaktive minker? Det nærliggende svaret er at de sultne og arbeidsløse i verdens fattige land leter etter arbeid i den rike del av verden. Men vil de rike land tolerere en slik massiv innvandring? Vil unge fargede innvandrere finne seg i å betale skyhøye skatter for å finansiere trygden til de gamle hvite?

De særegne momentene i økologiske fagposisjonen er summert opp nedenfor. (Se øverst neste side. *red.*)

Den nye fagdebatt

Den kolde krigs slutt innebar også en slutt på vårt tilvante verdensbilde. Mange observatører som overstadig feiret Øst-Europas frigjøring, Berlinmurens fall og Sovjetunionens oppløsning våknet etter festen opp til en kraftig konseptuell blåmandag. Som Rip Van Winkel åpnet de øynene i ukjente omgivelser. For-

Figur 2. En fjerde fagposisjon i Internasjonal Politikk

Fremste analyse-enhet	analyse-nivå	nøkkel-variable fokus	(hoved-) emne,
jordkloden (biosfæren)	universet (solsystemet)	karbon-syklusen; foto-syntese og respirasjon	menneskets rolle; balansen mellom ressurstilgang og -konsum, mellom jordens ressurser og menneskets produksjon – utarming, forurensning og demografisk vekst

siktig trakk de til side sine gamle, teoretiske gardiner, myste mistroisk ut og dro ingen som helst kjensel på det politiske landskap utenfor.

Den nye, forvirrende mangfoldighet er forverret av enda en faktor: Ikke bare har verden forandret seg; begrepene og metodene som verden ble forstått gjennom hadde også gjennomgått en rivende utvikling (Dunn, 1993). Spørsmålet om *hva* som bør studeres ble ledsaget av nye spørsmål om *hvordan* man kan best studere. Enkelte forfattere satte spørsmålsteget ved *alle* de tradisjonelle fagposisjoner. De hevder at studiet av internasjonal politikk er et produkt av en historisk betinget, vestlig forståelsesform. De fremholder at eksisterende fagposisjoner nok kan kaste lys over tradisjonell europeisk politikk, men anser dem som lite egnet til å forstå ikke-europeiske aktører og samtidens politiske realiteter.

Dette ingen ny utfordring. Den har klare røtter i 1960-årene, og kan lett føres enda lengre tilbake. Den er således uavhengig av den kolde krig. Men da den kolde krigs endelikt sanerte statsvitenskapens vante verdensbilde, vendte mange studenter seg til nye begreper og metoder for nye impulser. Denne vending har påskyndet fagets søken ut over tradisjonelle statsvitenskapelige rammer. Den har stimulert en ny, stor fagdebatt (Lapid, 1989) som reiser helt grunnleggende spørsmål om politik-studiets forhold til det tradisjonelle videnskapsbegrep.

På 1970-tallet var det mange som ønsket å tilføre statsvitenskapen begrep og tankegods fra områder som tidligere har ligget den fjernt – så som biologi, semiotikk, psykoanalyse, feminisme og litteraturkritikk. I løpet av 1980-årene begynte de å utfordre de mest grunnleggende begrep som faget bygger på – så som begrepene om empiri, objektivitet, generalisering, etc. Mange av dem har selvbevisst søkt å utfordre vestens moderne verdenssyn. De er av den grunn ofte betegnet som “postmodernister” (Searle, 1993) – en etikett som utvilsomt overdriver utfordringens enhetlige natur. Gjennom en analyse av de begrep, teorier og metoder som tradisjonell statsvitenskap bygger på, har postmoderne utfordrere stilt avgjørende spørsmål ved grunnleggende konvensjoner i faget. Særlig utsatt for kritikk er samfunnsvitenskapenes mange tradisjonelle dualiteter – natur/samfunn, verdi/fakta, form/innhold, subjekt/objekt, (subjektivitet/objektivitet,) verifikasjon/falsifikasjon, teori/praksis, krig/fred, utenriks/innenriks, senter/periferi, realisme/idealisme....

Med stor fare for overforenkling, kan det sies at den postmoderne utfordring er særlig tungt forankret i to kontinentale tankeretninger: i kritisk teori og i språkfilosofi. *Kritisk teori* har gitt postmodernismen dens indignasjon. Denne motiveres blant annet av en opposisjonell holdning til status quo; den næres av frustrasjon med urettferdigheten i vestens herskende adferdsmønstre og med utilstrekkeligheten i den moderne tenkemåte. Forfattere som Marcuse og Fromm har kritisert vestlige samfunn for å være repressive og fremmedgjørende. De har fremhevet for eksempel den avsindige kontrast mellom de rike, vestlige nasjoners store materielle rikdom og kunnskap, og deres vulgære sløsing og vanvittige investering i maktmidler for masseødeleggelse og undertrykking. Kritisk teori søker å avsløre maktforhold; den retter i særlig grad søkelyset mot de vestlige samfunns kapitalistiske økonomi og liberal-demokratiske politik. Horkheimer (1970: 42) fremholdt i et programskrift at kritisk teori var ment å påskynde "kampen for en tilstand uten utbytting og undertrykkelse". Kritisk teori innebærer ofte en skeptisk gjennomgang av moderne, vestlige verdier generelt og de liberale idealer spesielt.⁷ Forestillingen om at "noe har gått galt" i den moderne vestlige verden er et gjennomgående tema i kritisk teori som videreføres i postmodernismen.⁸

Dersom kritisk teori har gitt postmodernismen dens innhold, så har de siste hundre års utvikling i lingvistikk og semiotikk gitt den dens selvbevisste form - en form som "skal manifestere noe som ligger utenfor språket og som på en og samme tid er historien og den holdning man inntar overfor den" (Barthes, 1970: 5). Postmodernismen trekker særlig store veksler på strukturalismens ideer om at språket er et system av elementer, tegn, hvor systemet utgjøres av elementene og hvor elementene kun har betydning i systemet; dette språkets system er ubevisst: man taler uten å tenke på språkets grammatiske regler.⁹ Disse ideer blir samfunnsvitenskapelig relevante blant annet gjennom forestillingen om at menneskets virkelighet er konstruert av språket, og at språk og språkhistorie er sentrale faktorer i dannelsen av menneskers sosiale identitet.¹⁰ Dette er et utgangspunkt som i senere år har ført til rike ny-orienteringer i studiet av nasjonalisme og nasjonal identitet (Anderson, 1983; Eagleton et al., 1990; Bhabha, 1990). Det er også en viktig bestanddel i de studier av seksuell identitet (Foucault, 1980; Baker og Elliston, 1984; Yuval-Davis og Anthias, 1989) som nu diskuteres i statsvitenskapen.

Den postmoderne kritikk fant en tidlig syntese innen litteraturanalyse og estetisk filosofi. Den nådde studiet av internasjonal politik relativt sent. Ved første øyekast kan det virke merkelig at semiotiske begrep og litteraturkritiske teorier kan ha en så merkbar innflytelse på studiet av internasjonal politik. En av grunnene ligger i at disse retningene ikke begrenser seg til å analysere språk eller litterære produkter. De har utvidet begrepet "tekst" til å omfatte politikers program, ministres taler, presidenters beslutninger, regjeringers doktriner og staters handlinger. Dermed kan også storpolitiske hendelser underkastes litteraturkritiske metoder. Det danske statsbudsjett kan utmerket godt leses som en "tekst". USAs oppdemningspolitikk gjennom den kolde krig kan forstås som en "diskurs" - og dermed bli analysert v.h.a. litteraturkritiske metoder.

Farer og muligheter

Studiet av internasjonal politik er i krise. Den er delvis forårsaket av de endringene som verdenspolitikken har gjennomgått i kjølvannet av den kolde krig. Men den er også et resultat av en grunnleggende utfordring av samfunnsvitenskapene generelt. I studiet av internasjonal politik ytrer denne utfordring seg som en "tredje fagdebatt". Og denne gang synes debatten å være både videre og dypere enn tidligere; i større grad enn før settes søkelyset på en rekke vitenskapsteoretiske emner av helt grunnleggende art.

På kinesisk er det kalligrafiske tegnet for "krise" en sammenstilling av to tegn: *wei* som betyr fare, og *ji* som betyr mulighet. Fare-aspektet ved statsvitenskapens krise kan summeres under to begreper: irrelevans og anti-humanisme. Det er grunn til å spørre om enkelte av de franske litteraturkritiske retningene mon er relevante for studiet av internasjonal politik. Den retning som går under betegnelsen dekonstruksjon for eksempel synes å tilføre faget lite nytt. En statsviter kan nok anerkjenne at gjennom postmodernismens utvidelse av "tekstbegrepet" kan dekonstruksjonens teknikker benyttes i analyse av politiske utsagn, tenkemåter og adferdsmønstre. Men til syvende og sist fører ikke dette til noe særlig mer enn en gjentakelse av det enkle budskap som allerede Platon diskuterte uttømmelig i 10. bok av *Staten*: dikternes tekster forderver ungdommen i Aten med sine tomme løfter og falske beskrivelser av virkeligheten. Dette budskapet blir ikke mer originalt om "dikterbegrepet" utvides til å omfatte politiske aktører - ministre, presidenter, regjeringer og nasjoner. Når dekonstruksjonen avkles sin merkelige pseudofransk står den igjen med påstanden om at diktere/politikere lyver. Det er en ringe student av internasjonal politik som hilser dette som noe gjennombrudd i statsvitenskapelig forskning.

Selv om de mest uforståelige utslag av pseudofransk blir luket ut av postmodernismen, så gjenstår den urovekkende anti-humanistiske holdning som denne retningen har tilført samfunnsvitenskapene. Forestillingen om at "mennesket er en forholdsvis ny oppfinnelse" (Foucault, 1973: 308) står sentralt i den postmoderne kritikk av det moderne, vestlige menneskesyn.¹¹ Den vestlige humanisme, med sin betoning av menneskets verd og rettigheter, er forankret i Europas jødisk-kristne tradisjon, og for mange postmoderne kritikere er denne tradisjon kun en sosial konstruksjon, en historiens meta-tekst (Lyotard, 1993). Postmodernistene har imidlertid viet liten oppmerksomhet til hva som gjenstår dersom denne jødisk-kristne mytologi rives bort. Foucault (1973: 342) er her et viktig unntak: han hevder at dette vil innebære "intet mindre enn skapelsen av et rom hvor det igjen er mulig å tenke". Paglia (1991), som kritiserer det postmoderne argument på dets egne premisser, er dypt uenig. Hun frykter at det er Europas mangfoldige før-kristne og anti-kristne mytologier som da kommer til syne og som gis friere spillerom. Hun hevder at den kopling mellom sex og vold som preger vår tids kommersialiserte mediakultur trekker på nettopp denne vestens latente hedenskap; at den resulterende forråelse synes å jage tradisjonelle humanistiske idealer på retrett; at dette representerer den største utfordring til den jødisk-kristne kultur siden Middelalderen. Respekt

for menneskeverd og -rettigheter utfordres av dyrkingen av penger, makt, vold og sex.¹² Postmodernismen inneholder få klare argumenter som kan ruste oss moralsk mot denne utvikling.

Et lignende varsko kan ropes om økologiske argumenter som ikke er fundert i vestens humanistiske tradisjon. Disse leder politikstudiets fokus bort fra det rasjonelle, humanistiske aspekt ved menneskeliv og -samfunn og betoner isteden biologiske eller strukturelle variabler for å forstå sosial samhandling. Men dersom mennesket kun presenteres som et biologisk vesen og som en del av naturen, da informeres ens politiske etikk av kriterier som ligger utenfor mennesket selv. Det var dette som skjedde med flere av mellomkrigstidens sosio-biologiske argumenter - som ifølge Paglia (1991: 25, 138; 1992: 101ff) markerte et klart brudd med humanismen og en bevisst tilbakevenden til Europas hedenske myter og forestillinger. Ferry (1992) har analysert den moderne miljøbevegelsens argumenter og funnet urovekkende paralleller med menneskesynet til 1930-tallets fascistiske bevegelser. Han advarer skarpt mot å utviske skillet mellom mennesker og dyr. I denne sammenheng fremtrer Paglia og Ferry som samtidens forsvarere av det menneskeskapte samfunn; deres analyser må leses som kampskrift på humanismens vegne mot postmoderne og økologiske spekulasjoner.

Men krisen i statsvitenskapen har også et *ji*-aspekt som kan vende de nye utfordringer til muligheter for nydannelse og utvikling. En av de mest lovende muligheter ligger i de senere års brede anerkjennelse av historiens plass i studiet av internasjonal politik. Før 1940 var diplomatisk historie og folkerettens idéutvikling naturlige bestanddeler i studiet av internasjonal politik. Men under den kolde krig utviklet faget seg i en merkelig historieløs retning. I de få årene som er gått siden Sovjetunionens sammenbrudd og den kolde krigs slutt, har fagets medlemmer igjen sett behovet for en tyngre historisk forankring.

Fra fagposisjoner til fagtradisjoner

Det er lett å gjøre narr av postmodernismen. Lodge (1990) harselerer med dens dekadanse og ugjennomtrengelige sjargong; Paglia (1992) betegner dens bærende begrep som harske sjokolader fra Paris. På et mere seriøst plan: Norris (1992) beskylder postmodernismen for å oppmuntre til kynisme, fatalisme og politisk passivitet. Searle (1993) hevder at den uforsvarlig forkaster vestens vitenskapelige tradisjon uten å tilby noe alternativ. Keohane (1988) fremholder at de postmoderne tilnærmingmåter kun er refleksive; de har brutt forbindelsen med den empiriske virkelighets verden og derved gjort seg ute av stand til å bygge et konstruktivt forskningsprogram for studiet av internasjonal politik.

Keohanes kritikk er relevant og god; men den går for langt. For det første har postmodernismen gjort studiet av internasjonal politik en stor tjeneste ved å avdekke fagets anglo-amerikanske dominans - på slutten av 1980-tallet ble fagets tradisjonelle klassikere med ett satt opp mot uvante, fremmede navn (Barthes, Baudrillard, Derrida, Foucault, Kristeva, Lacan, Lyotard...) og

skapt en kontrast som viser hvordan det tradisjonelle studiet av internasjonal politik har vært underlagt et amerikansk hegemoni.¹³ Fagets økende bevissthet om sitt eget trangsyn har gjort det lettere for "marginaliserte" synspunkt å få gjennomslag.

For det andre, har postmodernismen viktige og konstruktive momenter å tilby fagets skammelig korte teoritradisjon og få "klassiske tekster" (Wight, 1968). Postmodernismens betoning av tekst og kontekst - viktigheten av både å stadig lese "klassiske tekster" på nytt og samtidig å være oppmerksom på disse tekstenes tausheter og identifisere fagets "marginaliserte" dokumenter - utgjør kanskje ikke noe klart forskningsprogram i, men det kan ses som en slags programmerklæring. Og denne har allerede bidradd til å styrke fagets teoretiske og historiske forankring.¹⁴

Faser og fagdebatter

Det er en av fagets ortodoksier at Internasjonal Politik har utviklet seg gjennom tre grove faser. Kort fortalt, var den første fase preget av ekstremt "rasjonalistiske" grunnholdninger som dominerte faget umiddelbart etter Første Verdenskrig. Denne første fase var preget av en optimistisk, liberal holdning som fremhevet individets betydning, rasjonelt samarbeide og interesseharmonier mellom politiske aktører.

På slutten av 1920-tallet vokste det frem en reaksjon på denne (idealistiske eller utopistiske) tilnærming. På 1930-tallet fikk denne reaksjon sitt uttrykk i den første, store fagdebatt som førte studiet av internasjonal politik inn i en skeptisk, pessimistisk eller "realistisk" tilnærmingssmåte (Niebuhr, 1932; Carr, 1964). Under Den Anden Verdenskrig oppnådde Realismen dominans innen faget. Denne ble styrket da den kolde krig satte inn (Spykman, 1944; Morgenthau, 1948). I et kvart århundre etter 1945 var studiet av internasjonal politik dominert av diskusjon om territorialstaters motstridende interesser - som ble definert i form av orden, sikkerhet, makt og maktbalanse.

Wight og andre forkastet denne binære fremstillingsmåte ganske tidlig. De søkte en alternativ måte å strukturere faget på. En rekke hendelser på 1960-tallet - avkoloniseringen i Asia og Afrika, kulturrevolusjonen i Kina, generasjonsmotsetning og ungdomsopprør i USA og Europa - bestyrket Wights syn på de gamle paradigmenes utilstrekkelighet. En ny "revolusjonistisk" tilnærmingssmåte var påkrevet.

Den begynte som en reaksjon på realismens snevre militærpolitiske fokus; den utviklet seg hurtig ved å ta opp en rekke nye temaer som fulgte i kjølvannet etter koloniveldenes oppløsning og å rette oppmerksomheten mot de nye problemstillinger som ble reist av nye, fattige staters forsøk på å få i stand økonomisk og politisk utvikling. Samtidig ble også den rasjonalistiske fagposisjon stimulert av nye problemområder og av nye forskningsmetoder og -teknikker. Særlig viktig var den hurtige utvikling innen datateknologi som satte forskere i stand til å benytte mer avanserte statistiske metoder. Den ofte bitre debatt som ledsaget denne uro er ofte betegnet som den andre, store fagdebatt.

Denne fremstilling av fagets utvikling gjennom tre faser (og to fagdebatter) har sin pedagogiske verdi som oversiktlig skisse. Den er imidlertid mangelfull. Ja, den er misvisende dersom den får stå alene. Fremstillingen skaper ofte et inntrykk av at studiet av internasjonal politik begynner etter Første Verdenskrig. På dette punkt i fremstillingen ligger en uheldig uklarhet. Det skilles ofte ikke klart nok mellom studiet av internasjonal politik på den ene siden og utviklingen av Internasjonal Politik som universitetsfag på den andre. Som universitetsfag har Internasjonal Politik ganske riktig sine røtter i årene rundt 1918 - de første kursene i internasjonal politik ble undervist i England og Amerika i løpet av Verdenskrigens siste år; etter krigen opplevde studiet en hurtig voksende popularitet. Det første professorat i internasjonal politik ble opprettet ved University of Wales at Aberystwyth i 1919.

Det er imidlertid viktig å betone at forhold mellom stater har vært studert så lenge stater har eksistert. Teorier om interstatlige forhold har utviklet seg sammen med fremveksten av statene selv - helt siden overgangen mellom middelalder og nyere tid. Studiet av interstatlige forhold har ofte vært en del av historiestudiet. Det har også spilt en rolle i geografi, økonomi og filosofi. Ikke minst har det vært en del av strategi-studiet på de mange krigsskolene som er blitt opprettet i Europa siden 1700-tallet.

Helt til slutten av 1980-årene har fremstillingen av IP studiets opprinnelse vært utilbørlig snever og historieløs. Man har vært oppslukt av samtidsproblemer. Dette har gjort faget endimensjonalt, flatt og fattig.¹⁵ Men under den kolde krigs siste fase ble studenter av internasjonal politik mer klar over sin rike fagtradisjon. Sovjetunionens sammenbrudd og den kolde krigs slutt gjorde studenter oppmerksomme på i hvor stor grad faget var et ektefødt barn av striden mellom demokratisk liberalisme og marxisme-leninisme. Store deler av faget var informert av den kolde krigs tankegods. Og i denne økende bevissthet om ortodoksiens snevre grenser ligger mye av sporen til den tredje store fagdebatt (Lapid, 1989), til post-modernismens oppblomstring og til noen av fagets metodologiske nyorienteringer etter den kolde krig.

Realismens tradisjon

Den dominerende nyorientering ligger kanskje i trangen til å utforske fagets fjernere fortid. Dette har tilført studiet en rikere teoritradisjon. Og dersom tre-delingen mellom den realistiske, den rasjonalistiske og den revolusjonære fagposisjon fastholdes, kan vi kanskje også tilføre faget en større enhet.

Det er naturlig å begynne med Renessansen. For det var i det sekstende århundre at den moderne territorialstat ble til. Det var i Italia at interstatlige forhold ble diskutert i klart teoretiske vendinger. Rundt år 1500 drøftet italienske humanister - de fleste av dem historikere (og mange av dem med diplomatisk erfaring) - interstatlige forhold i klart realistiske termer. Machiavelli fremheves ofte som en tidlig realist. Dette er en sannhet med modifikasjoner. Riktignok fokuserte Machiavelli på stater og på utøvelsen av statens makt. Men hans diskusjon presenterer statene fra "innsiden"; det finnes få diskusjoner om mellomstatlige forhold i Machiavellis tekster. Andre renessanseforfattere er

mer betydningsfulle bidragsytere til studiet av internasjonal politik enn Machiavelli. Guicciardini for eksempel beskrev italiensk politik som et anarkisk stats-system preget av maktbalanse (Knutsen 1992: 31ff).

Selv om staten og statens makt preget renessanseforfatterens diskurs, så utviklet disse ikke noen systematisk realistisk teori. Dette skjedde først hundre år senere. Med Hobbes og Spinoza er det berettiget å snakke om de første moderne teoridannelser i studiene av internasjonal politik. Hobbes utviklet begrepet om "naturlilstanden", et av de mest sentrale begrep i studiet av internasjonal politik. Det har siden tjent som et grunnleggende historisk/hypotetisk forestilling om et samfunn som mangler en suveren myndighet. Spinoza førte denne diskusjon videre. Med utgangspunkt i Hobbes' begrep, presiserte Spinoza forestillingen om at stater er suverene, samvittighetsløse aktører som alltid er oppsatt på å øke sin makt og trygge sin sikkerhet. Han definerte dermed flere av særegenhetene ved studiet av internasjonal politik som statlig samhandling i et anarkisk samfunn (Knutsen, 1992: 83f).

Rasjonalismens tradisjon

Hobbes og Spinoza formulerte grunnbegrepene i den realistiske fagposisjon på 1600-tallet. Disse ble umiddelbart imøtegått. Mest eksplisitt av Cumberland, men også av Crucé. Grotius kritiserte Hobbes' realisme helt eksplisitt; og med utgangspunkt i påstandene om at mennesket er et rasjonelt vesen med en naturlig hang til å reise og å handle, la Grotius grunnlaget for et alternativ til realismens maktfokuserte kynisme.

En fullstendig formulering av en rasjonalistisk tilnærming fant imidlertid ikke sted før mot slutten av 1700-tallet av teoretikere som Saint-Pierre, Smith, Franklin og Jefferson. Bentham er utvilsomt en av de viktigste bidragsytere til den rasjonalistiske fagtradisjon. Han var den første til å bruke betegnelsen "internasjonal politik", og i hans enorme produksjon ble flere av Rasjonalismens bærende visjoner vevd sammen til et helhetlig teoretisk tekstil. Bentham beskrev liksom Grotius mennesket som et rasjonelt og lærenemt vesen - essensen i all politisk virksomhet, mente Bentham, var å definere lover og regler som effektivt regulerer menneskelig samhandling ved å garantere fred og maksimere gjensidig berikende nytte. Disse rasjonalistiske forestillinger kommer klart til uttrykk i Benthams forslag til en fredsskapende internasjonal organisasjon - hans "Common Court of Judicature or Congress of States" (Knutsen, 1992: 135).

Parallelt med denne klargjøringen av Rasjonalismen, ble Realismens grunnideer videreutviklet - blant de viktigste bidragsytere kan nevnes Fénelon, Pecquet og Vattel på Kontinentet; Defoe, Bolingbroke, Hume og Hamilton i den engelsktalende verden.

Revolusjonismens tradisjon

Med litt velvillighet kan studiet av internasjonal politik deles inn i to forskjellige tilnærmingmåter, Realismen og Rasjonalismen, allerede mot slutten av 1700-tallet. Begge to ble kritisert og imøtegått. Både Hobbes og Grotius ble

for eksempel kritisert av opplysningstidens filosofer. Rousseaus kritikk er særlig relevant siden han utviklet et argument som betonet de fordervende følger av økonomisk samkvem. I henhold til Rousseau fører handel, produksjon og sosial arbeidsdeling til et rikere samfunn; med det bringer også med seg økonomisk utbytting, politisk undertrykking og menneskelig fremmedgjøring (Knutsen, 1994). Rousseaus forestillinger ble styrket av den økonomiske revolusjon i England og den politiske revolusjon i Frankrike; de ble senere systematisert og videreført av radikale samfunnskritikere som Marx og Engels.

Parallelt med denne utvikling fant det sted en videreføring av Realismen - hvor noen av de mest nevneverdige bidragsyterne var kontinentale observatører og statsmenn som Gentz, Clausewitz, List og Bismarck. Samtidig ble også Rasjonalismen videreført - Bentham's argumenter ble særlig utviklet av britiske økonomer av den såkalte Manchesterskolen (som Cobden og Bright).

Ved inngangen til vårt eget århundre fantes dermed klare konturer til alle de tre fagposisjoner som Wight refererer til. Etter århundreskiftet utviklet alle tre posisjoner seg videre. Realismen ble beriket av en rekke forfattere: etter Den Første Verdenskrig av forfattere som Niebuhr; og etter Den Annen Verdenskrig av Morgenthau, Kennan, Hertz, Aron, Kissinger, Waltz og flere andre. Selv om Realismen var den dominerende tilnærmingssmåte blant politikere og statsmenn, øvde Rasjonalismen likevel en sterk innflytelse på studiet av internasjonal politikk. De rasjonalistiske ideene til Bentham og Cobden ble overbevisende popularisert av USAs president Wilson; og i senere tid har de informert teoriene til Cooper, Burton og mange, mange andre (Viotti og Kauppi, 1987). Revolusjonismen ble videreutviklet av tyske sosialister (Hilferding, Luxemburg) og av russiske bolsjevikere (Bukharin, Lenin) før og under Den Første Verdenskrig; derefter av geriljesoldater (Mao, Guevara) og av vestlige ny-marxister (Frank, Wallerstein og flere andre).

Økologismens tradisjon

James Lovelock er en grunnleggende bidragsyter til forestillingen om at jorden er et levende vesen hvis utvikling han ser som et samspill av fysiske og kjemiske krefter og av biologiske prosesser. Denne forestilling ligger bak hans gjeninnføring av den antikke betegnelsen "Gaia" på jordkloden. Men, som Lovelock (1979) er den første til å anerkjenne, så står han på andres skuldre.

Blant de tidligste bidragsytere til den økologiske fagposisjon er det naturlig å nevne den britiske geologen Hutton som allerede på 1700-tallet betraktet jordkloden som et slags system hvor kjemiske elementer inngikk i en komplisert, altomfattende prosess. Han betonet særlig den viktige rollen som grunnstoffet karbon spilte. Det er også naturlig å gi en sentral rolle til Malthus som så samfunnet som et selv-regulerende system som virket innen visse ressursbetingede grenser. Malthus postulerte at nøkkelen til rikdom, fattigdom, krig og fred lå i forholdet mellom samfunnets ressurstillgang og deres befolkningsvekst. Malthus' teorier ble senere adoptert av Darwin som la dem til grunn for sine teorier om adaptasjon: levende organismer tilpasser seg omgivelser og ressursgrunnlag. Darwins teorier ble umiddelbart benyttet for å belyse politiske

spørsmål på det nasjonale såvel som det internasjonale plan. De informerte i sin tur bidragsytere til både Realismen, Rasjonalismen og Revolusjonismen (Knutsen, 1992: 176-83).

Blant bidragsyterne til den økologiske tradisjon er det også naturlig å ta med den franske polyhistor Fourier som hevdet at jordens atmosfære var en tynn hinne som besto av gasser med forskjellige isolerende egenskaper. Atmosfæren fungerte som et drivhus, hevdet Fourier. Uten dem ville jorden ha vært glovarm om dagen, iskold om natten og ubeboelig for alt liv. Den svenske kjemiker Arrhenius grep fatt i Fouriers drivhusteorien. Av atmosfærens mange gasser fremhevet han særlig karbondioksid (CO_2), og hevdet at selv om denne gass forekom i små mengder spilte den likevel en viktig rolle: karbondioksid reflekterer varmemstråler. På den ene siden reflekterer den solens varmemstråler ut i verdensrommet igjen og skjermer på denne måten jorden mot solens hete brann; på den andre siden reflekterer den varmemstrålene som kommer fra jorden selv tilbake til jorden. Arrhenius resonnererte at all den olje, tre og kull som menneskene forbrenner frigjør karbondioksid. Noe av dette nyttegjøres av jordens planter. Men en del forbinder seg med ilt og blir en del av CO_2 -laget i jordens atmosfære. Jo mere CO_2 som akkumuleres i atmosfæren, jo varmere ville jorden bli, hevdet Arrhenius. Arbeidet med å måle atmosfærens CO_2 -innhold og å vurdere dets innvirkning for jordens klima er i vårt århundre videreført av Callendar, Revelle, Keeling og andre (Weiner, 1990; McKibben, 1990).

Utviklingen av disse fire fagtradisjoner er antydnet nedenfor. Figur 3 informeres av et stille håp om å bidra konstruktivt til den pågående fagdebatt. Den foreslår en historisk fornyelse av internasjonal politisk teori - og peker dermed frem mot en *après*-postmoderne fase i studiet av internasjonal politikk.

Konklusjon

Som en følge av fagets krise er Historie igjen på full fart inn i studiet av internasjonal politikk. Det er to brede årsaker til at denne utvikling bør hilses hjertelig velkommen. Den første årsaken berører fagets empiriske basis; den andre dets teoretiske orientering. Når det gjelder fagets basis, så er det alltid nyttig å betrakte enhver internasjonal konstellasjon som et utkomme av en lang utvikling; det er umulig å forstå konfliktene i Midt-Østen, i Øst-Europa og på Balkan uten innsikt i regionenes fortidige utvikling. Politiske aktører har historisk hukommelse. De handler ut fra fortidige erfaringer og fra kunnskap som de har fått fra foreldre, lærere, myteskapere og historiografer. For å forstå hvordan disse aktørene tenker og handler er det nødvendig å forstå de historiske erfaringer og myter som informerer dem. Så lenge slike minner og mytologier informerer internasjonale aktører, vil historien inneholde et variert utvalg av situasjoner som er mer eller mindre parallelle til dem som vi søker å analysere og forstå i dag. "Historien gjentar seg" som det heter. Skjønt når dette er sagt, er det viktig å ikke ta dette uttrykket for bokstavlig. For historien gjentar seg ikke med identitet men ved analogi.

Når det gjelder fagets teoretiske orientering, så oppmuntret det kritiske (i motsetning til det programmatisk) historiestudium til mer enn en efter-

Figur 3. Fire fagtradisjoner i studiet av internasjonal politikk

	16. århundre	17. århundre	18. århundre	19. århundre	20. århundre
REALISMEN	FORLØPERE (Tukydid) Guicciardini	UTFORMERE Hobbes Spinoza	Fénelon Bolingbroke Pecquet	Clausewitz Metternich Bismarck	Niebuhr Morgenthau Kennan Kissinger Waltz
RASJONALISMEN	-	FORLØPERE Crucé Grotius	UTFORMERE Smith Bentham	Ricardo Cobden Bright Keohane & Nye	Wilson Cooper Burton
REVOLUSJONISMEN	-	-	FORLØPERE Rousseau	UTFORMERE Marx & Engels Plekhanov	Hilferding Bukharin/Lenin Mao Frank Galtung Wallerstein
ØKOLOGISMEN	-	-	-	FORLØPERE Hutton Fourier Malthus Darwin	UTFORMERE Arrhenius Keeling Lovelock

prøving av fakta; det omfatter også kontekstualisering og evaluering av ideer, teorier og argumenter. Som støttefag i statsvitenskapen så bygger historiestudiet ikke kun på innsikt i tidligere tiders forhold, men også på kunnskap om tidligere tiders ideer - deres opprinnelse, deres natur og deres konsekvenser.¹⁶ Slik kunnskap er en uvurderlig vaksine mot teoretiske moteluner. For eksempel kan studiet av fransk historie få oss til å mistenke de mest uutgrunnelige postmoderne argumenter for å være et særegent produkt av et arkaisk, fransk universitetssystem og et uttrykk for det snobberi og den intrikate språklek som har kjennetegnet Frankrikes særegne intellektuelle kultur. Videre kan studiet av tysk historie gjøre oss oppmerksomme på de paralleller som moderne økologiske ideer har i tysk nasjonalromantikk; det burde for eksempel gi grunn til ettertanke at de unike dyrebeskyttelseslover som Tysklands nasjonalsosialister brakte for Riksdagen i 1933 var bygget rundt ideen om dyrs rettigheter - og at dette faktum er en av de store tausheter i dagens økologiske debatt.¹⁷

Et historiestudium som er informert av humanistiske verdier er i seg selv en kritisk eksersis. Liksom postmoderne analyse betoner historiestudiet det subjektive, det ikke-reproduserbare og det uforutsigelige i vår politiske historie; det danner dermed en motvekt mot samfunnsvitenskapenes mekaniske, materielle føringer. Men i motsetning til postmoderne analyse (Searle, 1993), så er

det ikke informert av bestemte politiske posisjoner. Det ligger i historiens metode at den lar oss debattere de mest grunnleggende teoretiske og metodisk spørsmål uten at det blir fundamentalisme av argumentet. Dernest oppmuntrer den oss til å gå utover det stramme skjema som er antydnet i Figur 3 ovenfor; til å lese de fremste bidragsytere til studiet av internasjonal politik uten å skulle presse dem inn i noe bestemt paradigme; til å lese dem med åpent sinn og lytte til hva de mon har å si som kan være relevant i vår forvirrende verden.

Noter

1. Noen har, med fare for å fragmentere studiet, delt faget inn i ikke mindre enn 24 forskjellige tilnæringsmåter (Kubalkova og Cruikshank 1980). Andre har nøyd seg med omkring et dusin (Dougherty og Pfaltzgraff, 1981). Se diskusjon in Knutsen (1992: 213ff).
2. Jeg vil gjerne takke Bent Hagtvet og Jonathon for konstruktiv kritikk av dette essay.
3. Kjært barn har mange navn. "Realismen" har vært en forholdsvis konstant benevnelse siden mellomkrigstiden. "Rasjonalismen" og "Revolusjonismen" har derimot gått under flere forskjellige navn. Jeg vil her holde meg til betegnelsene som er brukt av Wight (1991). Og for å gjøre dette enkelt - kanskje for enkelt - vil jeg betrakte "idealismen", "liberalismen", "transaksjonalismen", "verdenssamfunn", "interdependency"... som alternative betegnelser på den "rasjonalistiske" fagtradisjon. Likeledes vil jeg betrakte "globalisme", "radikalisme", "marxisme" og "den dialektiske fagtradisjon" som synonymer til "revolusjonismen".
4. Kennedy (1993) presenterer et fint politisk-økonomisk forsøk på å samle mange av disse nye verdenspolitiske trådene. Et annet interessant forsøk er å finne i *La Quinzaine littéraire* nr. 629 (August, 1993) - et ujevn spesialnummer som diskuterer en del verdenspolitiske emner i korte essays. Et fint forsøk på å forklare hvorfor Asia (med Japan i spissen) fortjener større plass i studiet av internasjonal politikk finnes i Fallows (1994).
5. Som Hoffmeyer (1993) viser, synes mange biologer å tillegge naturens organismer sosiale egenskaper. F.eks. fremstilles celler som om de "kommuniserer" med hverandre - de portretteres som "subjekter" som utveksler "tegn" og "informasjon".
6. Se for eksempel The World Bank (1992). En diskusjon av de metodologiske problemer forbundet introduksjon av biologiske modeller i samfunnsvidenskapene finnes i Elster (1979).
7. Disse argumentene kan føres tilbake til en kritisk tradisjon som blant andre trekker på Hegels metafysikk og metodologi, Marx' politiske økonomi, Nietzsches genealogi og Freuds psykoanalyse. Blant de viktigste bidragsytere til samtidens kritiske teori må regnes Marcuse, Horkheimer, Fromm og Habermas.
8. Pauline Rosenau slår umiddelbart an denne streng i sin ypperlige introduksjon til postmodernismen: Modernity entered history as a progressive force promising to liberate humankind from ignorance and irrationality, but one can readily wonder whether that promise has been sustained. As we in the West approach the end of the twentieth century, the "modern" record - world wars, the rise of Nazism, concentration camps (in both East and West), genocide, world-wide depression, Hiroshima, Vietnam, Cambodia, the Persian Gulf, and a wideing gap between rich and poor - makes any belief in the idea of progress of faith in the future seem questionable (Rosenau, 1992: 5).
9. Saussure regnes som grunnlegger av den strukturelle lingvistik. Denne fikk kanskje sin strengeste utforming av Hjelmslev ("Københavnerskolen"). Men det var Jacobsen ("Pragerskolen") som øvet den største innflytelse på den franske strukturalisme - og derved også på den postmoderne vending i studiet av internasjonal politikk.
10. Dette argumentet kan føres tilbake til Herder, Fichte, Nietzsche (igjen!) og Saussure. Det tas opp bl.a. av Wittgenstein, Canguilhem og dennes berømte elev, Foucault.
11. Denne utfordring er langt fra nytt - den kan føres mest direkte tilbake til Nietzsche genealogi; men informeres også av Marx' politiske økonomi, av Saussures strukturalisme, av Freuds psykoanalyse og av den tidlige kvantefysikk avvisning av den aristoteliske logikk. Men utfordringen har skutt fart i senere år.
12. Man behøver ikke gå lenger enn til MTV for å se denne sammenfiltringen av rike idoler, makt, vold og sex. Det er et urovekkende tegn i tiden at det ellers så besteborgerlige motemagasinet *Vogue* høsten

1993 avbildet kvinnelige modeller sminket som mishandlede ofre og kledd i enkle, rufsete klær. Det er imidlertid et godt tegn at dette kommersielle forsøk på å slå mynt på voldtekt, lidelse, krig og nød vakte almen avsky.

13. For et empirisk mål på denne dominans, se Holsti (1987).
14. Jf. i denne forbindelse Alkers (1992) tiltredelsestale som president for The International Studies Association (ISA).
15. Den ellers så utmerkede og innflytelsesrike bok til Dougherty and Pfaltzgraff (1981) kan stå som et ortodoksiens monument: Bokens fem første sider dekker faghistoriens første 2350 år - fra Tukydid til og med Edward H. Carr - mens de neste 570 sider dekker de etterfølgende 40 år.
16. Lignende ideer er fremsatt av Salomon (1993).
17. For ordens skyld: denne innsikten betyr naturligvis ikke at ideene om dyrs rettigheter må forkastes - ideen om et riksdekkende autostradasystem har også sin opprinnelse blant tyske nasjonalsosialister, men vi krever ikke av den grunn at Europas motorveinett må ødelegges. Poenget er: vi bør være oppmerksomme på at statsvitenskapens fleste forestillinger verken er nye eller entydige; at de kan opptre i (eller avvise av) bestemte idéhistoriske tradisjoner; at de kan tjene (eller skade) bestemte politiske interesser.

Litteratur

- Alker, Hayward R. (1992). "The Humanistic Moment in International Studies: Reflections on Machiavelli and las Cases", *International Studies Quarterly*, vol. 36, no. 4, PP. 347-371.
- Anderson, Benedict (1983). *Imagined Communities*, London: NLB.
- Ash, Timothy G. (1990). *Den magiske lanterne*, Haslev: Tiderne skifter.
- Ashley, Richard og R.B.J. Walker (eds.)(1990). *International Studies Quarterly*, (Spesial Issue), vol. 34, pp. 259-367.
- Bhabha, Homi K. (ed.)(1990). *Nation and Narration*, London: Routledge.
- Barthes, Roland (1970). *Litteraturens nullpunkt*, Oslo: Cappelen.
- Baker, Robert og Frederick Elliston (eds.)(1984). *Philosophy and Sex*, Buffalo, NY: Prometheus Books.
- Bjøl, Erling et al. (1992). *Den store omvæltning*, København: Politikens forlag.
- Braillard, Philipp og Pierre de Senarclens (1980). *L'impérialisme*, Paris: PUF.
- Carr, Edward H. (1964). *The Twenty-Year's Crisis, 1918-1939*, New York: Harper & Row [1939].
- DerDerian, James og Michael Shapiro (eds.)(1988). *International/Intertextual Relations*, Lexington, Mass.: Lexington Books.
- Dougherty, James E. og Robert L. Pfaltzgraff, Jr. (1981). *Contending Theories of International Relations*, New York: Harper & Row.
- Dunn, John (1993). *Western Political Theory in the Face of the Future*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eagleton, Terry et al. (1990). *Nationalism, Colonialism, and Literature*, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press.
- Elster, Jon (1979). *Forklaring of dialektikk*, Oslo: Pax.
- Ferry, Luc (1992). *Le nouvel ordre écologique*, Paris: Grasset.
- Foucault, Michel (1980). *History of Sexuality. Vol. I: An Introduction*, New York: Random House.
- Foucault, Michel (1973). *The Order of Things*, New York: Random House.
- Fukuyama, Francis (1989). "The End of History?", *National Interest*, no. 16, pp. 3-18.
- Hoffmeyer, Jesper (1993). *En snegl på vejen. Betydningens naturhistorie*, København: Omverden/Rosinante.
- Holsti, Kalevi J. (1987). *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Boston: Allen & Unwin.
- Horkheimer, Max (1970). "Tradisjonell og kritisk teori", Kalleberg, Rangvald (red.), *Kritisk teori: en antologi over Frankfurterskolen i filosofi og sosiologi*, Oslo: Gyldendal, pp. 1-52.
- Kennedy, Paul (1993). *Foran det 21. århundre*, Oslo: Gyldendal.
- Keohane, Robert O. (1988). "Neoliberal Institutionalism", *International Studies Quarterly*, vol. 32, no. 3, pp. 379-96.
- Knutsen, Torbjørn L. (1992). *A History of International Relations Theory*, Manchester: Manchester University Press.
- Knutsen, Torbjørn (1994). "Re-reading Rousseau in the Post-Cold War World", *Journal of Peace Research*, vol. 31.
- Lapid, Yosef (1989). "The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-

1993 avbildet kvinnelige modeller sminket som mishandlede ofre og kledd i enkle, rufsete klær. Det er imidlertid et godt tegn at dette kommersielle forsøk på å slå mynt på voldtekt, lidelse, krig og nød vakte almen avsky.

13. For et empirisk mål på denne dominans, se Holsti (1987).
14. Jf. i denne forbindelse Alkers (1992) tiltredelsestale som president for The International Studies Association (ISA).
15. Den ellers så utmerkede og innflytelsesrike bok til Dougherty and Pfaltzgraff (1981) kan stå som et ortodoksiens monument: Bokens fem første sider dekker faghistoriens første 2350 år - fra Tukydid til og med Edward H. Carr - mens de neste 570 sider dekker de etterfølgende 40 år.
16. Lignende ideer er fremsatt av Salomon (1993).
17. For ordens skyld: denne innsikten betyr naturligvis ikke at ideene om dyrs rettigheter må forkastes - ideen om et riksdekkende autostradasystem har også sin opprinnelse blant tyske nasjonalsosialister, men vi krever ikke av den grunn at Europas motorveinett må ødelegges. Poenget er: vi bør være oppmerksomme på at statsvitenskapens fleste forestillinger verken er nye eller entydige; at de kan opptre i (eller avvise av) bestemte idéhistoriske tradisjoner; at de kan tjene (eller skade) bestemte politiske interesser.

Litteratur

- Alker, Hayward R. (1992). "The Humanistic Moment in International Studies: Reflections on Machiavelli and las Cases", *International Studies Quarterly*, vol. 36, no. 4, PP. 347-371.
- Anderson, Benedict (1983). *Imagined Communities*, London: NLB.
- Ash, Timothy G. (1990). *Den magiske lanterne*, Haslev: Tiderne skifter.
- Ashley, Richard og R.B.J. Walker (eds.)(1990). *International Studies Quarterly*, (Spesial Issue), vol. 34, pp. 259-367.
- Bhabha, Homi K. (ed.)(1990). *Nation and Narration*, London: Routledge.
- Barthes, Roland (1970). *Litteraturens nullpunkt*, Oslo: Cappelen.
- Baker, Robert og Frederick Elliston (eds.)(1984). *Philosophy and Sex*, Buffalo, NY: Prometheus Books.
- Bjøl, Erling et al. (1992). *Den store omvæltning*, København: Politikens forlag.
- Braillard, Philipp og Pierre de Senarclens (1980). *L'impérialisme*, Paris: PUF.
- Carr, Edward H. (1964). *The Twenty-Year's Crisis, 1918-1939*, New York: Harper & Row [1939].
- DerDerian, James og Michael Shapiro (eds.)(1988). *International/Intertextual Relations*, Lexington, Mass.: Lexington Books.
- Dougherty, James E. og Robert L. Pfaltzgraff, Jr. (1981). *Contending Theories of International Relations*, New York: Harper & Row.
- Dunn, John (1993). *Western Political Theory in the Face of the Future*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eagleton, Terry et al. (1990). *Nationalism, Colonialism, and Literature*, Minneapolis, Minn.: University of Minnesota Press.
- Elster, Jon (1979). *Forklaring of dialektikk*, Oslo: Pax.
- Ferry, Luc (1992). *Le nouvel ordre écologique*, Paris: Grasset.
- Foucault, Michel (1980). *History of Sexuality. Vol. I: An Introduction*, New York: Random House.
- Foucault, Michel (1973). *The Order of Things*, New York: Random House.
- Fukuyama, Francis (1989). "The End of History?", *National Interest*, no. 16, pp. 3-18.
- Hoffmeyer, Jesper (1993). *En snegl på vejen. Betydningens naturhistorie*, København: Omverden/Rosinante.
- Holsti, Kalevi J. (1987). *The Dividing Discipline: Hegemony and Diversity in International Theory*, Boston: Allen & Unwin.
- Horkheimer, Max (1970). "Tradisjonell og kritisk teori", Kalleberg, Rangvald (red.), *Kritisk teori: en antologi over Frankfurterskolen i filosofi og sosiologi*, Oslo: Gyldendal, pp. 1-52.
- Kennedy, Paul (1993). *Foran det 21. århundre*, Oslo: Gyldendal.
- Keohane, Robert O. (1988). "Neoliberal Institutionalism", *International Studies Quarterly*, vol. 32, no. 3, pp. 379-96.
- Knutsen, Torbjørn L. (1992). *A History of International Relations Theory*, Manchester: Manchester University Press.
- Knutsen, Torbjørn (1994). "Re-reading Rousseau in the Post-Cold War World", *Journal of Peace Research*, vol. 31.
- Lapid, Yosef (1989). "The Third Debate: On the Prospects of International Relations Theory in a Post-

- Positivist Era", *International Studies Quarterly*, vol. 33, no. 3, pp. 235-255.
- Lodge, David (1990). *Small World*, London: Penguin.
- Lovelock, James E. (1979). *Gaia. A New Look at Life on Earth*, London: Oxford University Press.
- Lyotard, Jean-François (1993). "A Svelte Appendix to the Postmodern Question", *Political Writings*, London: UCL Press, pp. 25-32.
- McKibben, Bill (1990). *The End of Nature*, New York: Doubleday.
- Merchant, Carolyn (1992). *Radical Ecology*, London: Routledge.
- Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics among Nations*, New York: Knopf.
- Nicholson, Michael (1991). *Formal Theories in International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Christopher (1992). *Uncritical Theory*, London: Lawrence and Wishart.
- Næss, Arne (1992). "Den dypøkologiske bevegelse: aktivisme ut fra helhetssyn", pp. 21-45 i Gjerdåker, Sven, Lars Gule og Bernt Hagtvat (red.), *Den uoverstigelige grense*, Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S.
- Paglia, Camille (1991). *Sexual Personae*, New York: Random House.
- Paglia, Camille (1992). *Sex, Art and American Culture*, New York: Random House.
- Regan, Tom (1982). *All that Dwell Therein: Essays on Animal Rights and Environmental Ethics*, Berkeley: University of California Press.
- Ricardo, David (1973). *The Principles of Political Economy and Taxation*, London: Everyman's Library [1817].
- Rokkan, Stein (1987). *Stat, nasjon, klasse*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosenau, Pauline V. (1992). *Post-Modernism and the Social Sciences*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Salomon, Kim (1993). "What Is the Use of International History?", *Journal of Peace Research*, vol. 30, no. 4, pp. 375-389.
- Simonsen, Jarle og Sven Tägil (ingen utgivelsesdato). *Verden forandres: Verdenshistorien etter 1985*, Aschehoug.
- Singer, Peter (1975). *Animal Liberation: A New Ethic for the Treatment of Animals*, New York: Avon.
- Spykman, Nicholas J. (1944). *America's Strategy in World Politics*, New York: Harcourt, Brace & Co.
- Stone, Christopher D. (1974). *Should Trees Have Standing?: Toward Legal Rights for Natural Objects*, Los Altos, CA: William Kaufmann, Inc.
- Tilly, Charles (1990). *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990*, Oxford: Blackwell.
- Viotti Paul R. og Mark V. Kauppi (1987). *International Relations Theory*, New York: Macmillan.
- Weiner, Jonathan (1990). *De neste hundre årene. Jorden og fremtiden*, Oslo: Cappelen.
- Wight, Martin (1991). *International Theory: The Three Traditions*, Leicester: Leicester University Press.
- Wight, Martin (1968). "Why is there no international theory?", pp. 17-35 i Herbert Butterfield and Martin Wight (eds.), *Diplomatic Investigations*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- World Bank (1992). *World Development Report 1992: Development and the Environment*, New York: Oxford University Press.
- Yuval Davis, N. og F. Anthias (eds.) (1989). *Woman-Nation-State*, London: Macmillan.